Bekjemper islamistene vestlige verdier?

Islamistene framstiller gjerne vestlige samfunn som sjelløse. Men de er samtidig effektive formidlere av mange holdninger og oppfatninger vi gjerne liker å oppfatte som vestlige.

Av Bjørn Olav Utvik, Førsteamanuensis ved Universitetet i Oslo

ISLAMISTENE ER på frammarsj i Midtøsten, og striden rundt karikaturtegnene av Profeten Muhammad har fått mange til å frykte at spådommene om sivilisasjonskrig er i ferd med å gå i oppfyllelse. Det er ikke noe problem å finne entydig negative framstillinger av Vesten produsert av islamister i Midtøsten, der det bygges opp et fiendebilde av Vesten som undertrykker og som arnested for moralsk forfall. Men islamistene er samtidig effektive formidlere av mange holdninger og oppfatninger vi gjerne liker å oppfatte som vestlige.

Vesten som skremmebilde (I):

Moralsk forfall

Islamistene framstiller gjerne vestlige samfunn som sjelløse. Hasan al-Banna, stifteren av Det muslimske brorskap, kom i sin tid med en knusende karakteristikk av vestlig sivilisasjon:

Blant de viktigste trekkene til den europeiske sivilisasjon er de følgende:

1) *Frafall*, tvil på Gud, fornektelse av sjelen, neglisjering av belønning og straff i den neste verden, og en besatt opptatthet av bare det som er materielt og håndgripelig:

«De kjenner bare de ytre sider av jordelivet, men overser det kommende.»

(Koranen, Surat al-rum, aya 7)

2) *Begjær*, upassende hengivelse til fornøyelse, nye måter for selvtilfredsstillelse, ukontrollert

frihet for de lavere instinkter og kroppslige lys-ter, kvinner utstyres med alle mulige teknikker for forførelse og fristelse, og man drukner seg i syndige gjerninger som ødelegger både sinn og kropp, oppløser familiens integritet og truer hjemmets lykke:

«De som er vantro, de søker nytelser og fråter som kveg. Ilden blir deres herberge.»

(Koranen, Surat Muhammad, aya 12)

3) Individuell *grådighet*, for hver mann ønsker enhver god ting bare for seg selv. Grådighet eksisterer også i sosiale grupper, for hver gruppe ønsker å få overtaket på de andre og søker vinning for seg selv. Endelig er det grådighet på et nasjonalt plan, for hver nasjon oppvurderer alltid sin egen nasjonalitet, mens den ser ned på alle andre og søker å dominere de som er svakere.

4) *Renteåger*, som gis legal anerkjennelse og blir sett på som et prinsipp i økonomiske transaksjoner, og gjort til allmenn praksis mellom nasjoner og individer.²

Det er så en kan bli minnet på anekdoten om Gandhi som på spørsmål om hva han syntes om vestlig sivilisasjon etter noe betenkning svarte at «jo, det ville nok være en utmerket idé». Som vi senere skal se er dette riktignok bare *ett* aspekt av al-Bannas bilde av vestlige samfunn. La oss likevel se litt nærmere på hvilke holdninger som uttrykkes gjennom de fire fordømmende punktene.

Bak fordømmelsen av det europeiske *frafallet* fra religionen (som altså i seg selv ikke innebærer noe negativt syn på kristendommen) ligger den oppfatning at det ikke kan finnes noen moral uten gudstro. Dette er et gjennomgangstema hos svært mange muslimske tenkere av ellers ulike avskygninger når det gjelder ideologisk legning. Selv hos de som ser mye positivt i vestlige samfunn settes gjerne likhetstegn mellom befolkningers svekkede religiøsitet og et allment forfall i moralske normer. Selv om man gjerne liker å framheve at islam har et mer positivt menneskesyn enn kristendommen, finnes det en tydelig forestiling om at uten Gud er mennesket et dyr, og dette igjen forstås som at individene utelukkende er opptatt av seg selv og sine fysiske behov. De edlere aspekter ved menneskets vesen – det vil i praksis si de som orienterer seg mot det kollektive og mot omsorg for andre – forstås som betinget av guddommelig inspirasjon. Det er svært interessante paralleller her til menneskesynet i vestlige kristne bevegelser som vår hjemlige indremisjon. Noen forskere mener islamismen så og si har overtatt vestlige ideer på dette feltet, formidlet gjennom viktorianske orientalist-ter og koloniadministratorer på 1800-tallet.³

Etter dette synet blir et samfunn der troen på Gud ikke lenger råder preget av individer som hengir seg uhemmet til sine fysiske *begjær*. Dette anser man som skadelig for den fysiske helse, men ikke minst som oppløsende for det man oppfatter som hjørnesteinen i et godt samfunn; velfungerende familier. I det gudløse samfunn florerer alkoholmisbruk og seksuell troløshet. Dette er noen av de bitre fruktene av en ekstrem selvsentrerthet og

egoisme som får rå grunn, og som også fører til ukontrollert *grådighet* i økonomisk forstand. Tilegnelse av stadig større rikdom gis forrang foran sosiale, menneskelige og økologiske hensyn, og kommende generasjoners interesser skyves til side til fordel for umiddelbare tilfredsstillelse av den nåværende. *Renteåger*, at man krever en på forhånd fastsatt avkastning på lån, er en sentral bestanddel av grådigheten satt i system. Den har en snyltende natur fordi produktiv virksomhet tappes risikofritt for ressurser til fordel for uproduktive kapitalleiere.

I det hele gjennomsyres vestlige samfunn ifølge al-Banna og mange andre islamister av materialisme, moralsk forfall og ensidig individualisme. En ellers på mange måter moderat og modernistisk islamist som Adil Husayn skrev så seint som på 80-tallet at målet for suksess i Vesten var blitt «den maksimale tilfredsstillelse av individets sanselige og dyriske begjær».⁴

Opp mot dette skremmebildet av Vesten stilles islam som veien til det ideelle samfunn. Denne veien er på to måter en moderat og balansert «tredje vei» i forhold til Vestens tendens til å dyrke ekstremer. På ett nivå forstår mange islamister Vestens materialisme og dyrking av kroppslige begjær som en reaksjon mot en tidligere dominerende kristendom som utelukkende var opptatt av det spirituelle og fornektet kroppens behov. Her representerer islam en balansert ivaretagelse av både kropp og sjel. På et annet plan er islam den tredje vei mellom kapitalismens ekstreme fokus på individet og den kollektivistiske kommunismens fornektning av det samme individet. Islam anerkjenner individets rett til å nyte materielle frukter

av sitt eget arbeid, men pålegger samtidig det suksessrike individ så vel som staten et stort ansvar for de mindre heldige.⁵

Vesten som skremmebilde (II):

Arrogant imperialism

Når det kommer til stykket er en vel så viktig grunn til anti-vestlige holdninger hos islamistene at vestlige makter ses som aggressive inntrengere i den muslimske verden.

Al-Banna igjen:

Europeerne arbeidet iherdig for å drukne (verden) i materialisme, med sine korrumpende trekk og sin morderiske smitte, for å overvelde de muslimske land som de strakte sine hender ut mot. Under deres herredømme led muslimene en dårlig skjebne, for *mens de sikret seg selv makt og velstand gjennom vitenskap, kunnskap, flid og god organisering, så ble muslimene blokkert fra alt dette ...*

De narret de muslimske lederne ved å gi dem lån og involvere dem i finansielle transaksjoner – en lett oppgave som gjorde det mulig for dem å *infiltrere økonomien og oversvømme landet med sin kapital, sine banker, og sine selskaper*. Slik drev de det økonomiske maskineriet og utnyttet den enorme profitten og veldige pengesummer. Alt til frelse for innbyggerne. På denne måten klarte de å forandre de grunnleggende prinsippene for styresett, rettferdighet og utdanning, og innpode i de sterkeste islamske land sine egne spesielle politiske, juridiske og kulturelle systemer.

De importerte sine halvnakne kvinner til disse områdene, sammen med sitt brennevin, sine teatre, sine dansehaller, sine fornøyleskvarter, sine fortellinger, sine aviser, sine romaner, sine

innfall, sine tåpelige spill og sine laster. Her til lot de forbrytelser som ikke kunne tolereres i deres egne land, og forskjønnnet denne omtumlede verden for de bedradde naive øynene til rike muslimer og de med rang og makt. Dette var ikke nok for dem, så *de bygget skoler og vitenskapelige kulturelle institutter, og spredde tvil og kjetteri i folks hjerter*. De lærte folk hvordan de skulle fornede seg selv, æreskjelle sin religion og sine hjemland, fjerne seg fra sin tro og betrakte alt vestlig som hellig, i den tro at bare det som er europeisk er etterstrebellesverdige.⁶ (mine uthevinger)

Vi ser her hvordan al-Banna knytter sammen kritikken av moralsk forfall med kritikken av imperialismen. Dels hevder han at vesten importerer dyrkelsen av det uhemmede sanselige begjær til muslimske områder, og bryter ned de grunnene som holder disse samfunnene sammen; familiene. Slik svekkes de islamske landenes motstandskraft mot utenlandsk dominans. Dels framhever han ett av aspektene av selve det moralske forfallet, grådigheten, som nettopp drivkraften bak det europeiske (og nordamerikanske) ønsket om å dominere alle verdendeler og alle folk.

Mye er endret siden al-Bannas tid, men oppfatningen av Vesten som dominerende og arrogant er minst like aktuell i dag. Tross avkoloniseringen i tiårene etter 1945 har man opplevd en vedvarende dominans økonomisk, politisk og militært, punktuert av kriser og konflikter som har bekreftet Vestens hegemoni. Ikke minst har USAs forsvar for Israel tross landets okkupasjon av palestinske og syriske områder gjennom førti år preget bildet av vesten. Og dette har blitt skjerpet de siste femten

år etter at USA sto fram som den eneste supermakt og gikk stadig lenger i retning ensidig opptreden som verdenspoliti og vilje til maktbruk for å gripe inn i andre lands indre anliggender.

I islamistenes diskurs, og særlig hos ekstreme grupper, blir den vestlige arrogansen noen ganger beskrevet som springende ut av et «eldgammelt hat mot islam»; som en forlengelse av korsfarermentaliteten, *salibiyya*.⁷ Men oftere uttrykkes kritikken i vendinger som finner gjenklang i hele den tredje verden og på vestlig venstreside. Et tilfeldig eksempel er den konservative iranske politikeren Ali Akbar Nategh-Nuri som i 1999 forklarte sin motstand mot USA slik: «Iran fordømmer rasisme og hegemoni. Vi går inn for å fjerne gapet mellom rike og fattige og gjøre slutt på oppbyggingen av kjernefysiske våpen. USA står for nøyaktig det motsatte.»⁸ Det er også i en slik kontekst en må lese referansen til korstogene. Det dreier seg ikke om at muslimer har gått rundt i tusen år og vært rasende for vestlige overgrep den gangen. Det er *dagens* konflikt med Vesten som aktualiserer korsfarerne som symbol – en sterkt negativ referanse, men også en som minner om at Vesten kan beseires.

Vesten som positiv modell

Ser en nærmere etter finner en likevel i islamistenes diskurs Vesten som positiv modell både *på, mellom og bak* linjene.

PÅ LINJENE: SE PÅ VESTENS SAMFUNNSÅND!

På ett nivå har det aldri vært tvil om at islamistene har stilt opp Vesten som positivt forbilde, nemlig når det gjelder materiell og teknologisk utvikling. Hasan al-Banna ga som en sentral del av begrunnelsen for

Det muslimske brorskapets arbeid for moralsk og samfunnsmessig reform at det var en forutsetning for å kunne ta igjen Vestens forsprang i økonomisk utvikling.

Men så føyer gjerne både islamister og vestlige forskere straks til at når det gjelder

I det hele gjennomsyres vestlige samfunn i følge al-Banna og mange andre islamister av materialisme, moralsk forfall og ensidig individualisme

samfunnsmessige og ideologiske aspekter blir Vesten totalt avvist. Likevel, allerede den samme al-Banna presenterte mer enn ett bilde av Vesten i sine taler og artikler. Al-Bannas forgjenger og uttalte forbilde Jamal al-Din al-Afghani skal ha uttalt at i Europa fant han islam, men ingen muslimer, mens det motsatte var tilfelle i Egypt. Elementer av en liknende holdning kan vi finne hos al-Banna. Han gjorde et klart skille mellom Vesten «hjemme hos seg selv» og Vesten slik den huserte i den islamske verden.⁹

Liksom Afghani, finner al-Banna mye positivt i vestlige land. Han ramser opp aspekter som; respekt for individets frihet, arbeidernes rett til å aksjonere for sine interesser, effektive demokratiske prosesser og herskernes følelse av ansvarlighet overfor folket. Ikke minst priser han eksistensen av en sterk samfunnsånd: *ruh ijtimā'i*. Helt på linje med Afghani? erklærer al-Banna at i England finnes det mer rettferd og likhet enn i muslimske land. Man kan selvsagt påpeke at dette ikke er en *absolutt* aksept av vestlige systemer som positive, men bare en *relativ* bedømming,

og det i forhold til muslimske regimer som al-Banna ikke så mye positivt i. Likevel, selv denne relative vurderingen viser både evne og vilje til å erkjenne noe mer enn et svart-hvitt bilde av Vesten.

Hos mer nåtidige islamister gjennomfinnes dette i rikelig monn. Noen eksempler fra egyptisk islamistisk diskurs på 80- og 90-tallet omfatter Adil Husayn, som priser hvordan man i Vesten verdsetter hardt arbeid og effektiv og målrettet bruk av tida;¹⁰ Hasan al-Bannas sønn Sayf al-Islam, som i det egyptiske parlamentet framholdt Tyskland, Japan og USA som viktige modeller for reform av landets utdanningssystem;¹¹ samfunnsrefseren Muhammad Hilmi Murad, som formante rike muslimer om å ta etter sine klassefeller i i-landene som har innsett at å bidra til fellesskapet sikrer samfunnsmessig harmoni;¹² og Izz al-Arab Fu'ad Hafiz, parlamentsmedlem i Egypt for Det muslimske brorskap som til støtte for sitt krav om å avskaffe rente trakk veksler på både Keynes, Veblen, Roosevelt og Marx.¹³

MELLOM LINJENE: RELATIVISMEN

For det andre, selv om trekk ved vestlig kultur ofte angripes hardt, konkurrerer denne fordømmelsen med en annen argumentasjonslinje som er sentral i islamistenes diskurs: ideen om at enhver folkegruppe har størst suksess når den forblir tro mot sin egen kulturarv, og skaper sin egen vei inn i det moderne. Dette gir på en helt annen måte rom for å akseptere at Vesten har oppnådd store forbedringer for sin befolkning, og at det her kan være mye å lære for muslimene, det er bare det at for å kunne lære må man slutte å blindt imitere Vesten. I denne type argumentasjon er feilen med Vesten ikke dens kultur i seg

selv, men forsøket på å tvinge den inn over andre samfunn som ikke deler Vestens historisk konstituerte kulturelle referanser. I de mest avanserte versjoner erkjenner man eksplisitt det positive i å lære av Vesten, men hevder at så lenge man forholder seg uselvstendig imiterende vil man bare produsere en overflatisk etteraping og ikke egentlig forstå hva den vestlige erfaringen handler om.

Det framheves ofte, som nevnt foran, at gudstro er nødvendig for et moralsk og handlekraftig samfunn. Men implisitt kan man slutte at hvilken form denne gudstroen har er avhengig av lokal kultur. Israel, av alle, nevnes av og til av islamister som et eksempel på at det går bra med de som holder fast ved sin religion. I deres egen sammenheng er det islamsk tro som skal holdes fast ved, men logikken i denne argumentasjonen ligger ofte svært nær å si at dette er fordi islam i et land som Egypt er den eneste holdbare kilde for å legitimere full kollektiv innsats i strevet for økonomisk utvikling, fordi denne religionen for det overveldende flertallet forblir den ytterste referanse for rett og galt.

En sentral ideolog som Adil Husayn, skrev på 90-tallet at liksom konfusianismen spilte en sentral rolle i den økonomiske suksessen til de østasiatiske statene, måtte egyptere avvise ideen om å etterlikne Vesten, og i stedet velge en vei basert på respekt for sine egne verdier, noe som ville innebære å reintrodusere Sharia som gjeldende lov.¹⁴

Innenfor en slik forståelse er det fullt mulig å akseptere vestlige samfunn som forbilder på mange felt, samtidig som man holder strengt fast på en symbolsk distansering, og ikke minst understreker forskjellen på å lære av noe og det å kopiere det.

Bak linjene: Vestens

tvillingsjel i Midtøsten?

For det tredje, og viktigst, hva enten det skyldes vestlig inspirasjon eller helt selvstendig refleksjon over et moderniserende samfunns problemer, i innhold bærer svært mye av kjerneinnholdet i islamistenes positive program klare paralleller til det vi gjerne omtaler som vestlige verdier.

Islamister er ikke særlig glad i begrepet «modernisering». I arabiske land har de ofte avvist å knytte seg positivt til uttrykket *tahdith* som betyr modernisering, som de oppfatter som for synonymt med vestliggjøring. Islamistene understreker behovet for økonomisk, sosial, politisk og intellektuell endring, men mange velger å betegne de ønskede endringer som en *tajaddud dhati*; selvfornyelse. De framhever da at et moderne muslimsk samfunn må utvikles basert på hjemlig kultur heller enn ved å imitere Vesten.

Men hva er så bestanddelene i denne «selvfornyelsen»? Helt sentralt står ønsket om å oppnå rask økonomisk og teknologisk utvikling, at den islamske verden igjen skal komme på høyde med de mest framskredne samfunn i så måte. Dette knyttes til en sterk vekt på arbeidsmoral og effektiv og målrettet utnyttelse av tiden. Man setter gjerne det å utføre sitt arbeid godt opp som en *'ibada*, en del av gudstilbedelsen på linje med elementer som bønn og faste. Og islamske magasiner trykker veiledninger i tidsplanlegging som etter en innledning om hvordan Gud har befalt oss å utnytte tiden godt ofte kan leses som en ren oversettelse fra håndbøker for amerikanske *business executives*.

I slekt med denne tenkningen er islamistenes sterke fokus på å fremme et

merittbasert samfunn. Det som skal bestemme et individs posisjon i politikk og samfunnsliv, og hennes eller hans suksess i forretningslivet, er hvor godt og effektivt man gjør sitt arbeid og ikke hvilke familie- eller andre forbindelser man har, eller hvilke bestikkelser man er villig og i stand til å betale. Samfunnene i Midtøsten er i stor grad basert på en gjennomgripende klientelisme hvor det nettopp er forbindelser, personlig tillit og gjensidige ytelser som teller. I denne situasjonen er islamistenes kampanje mot korrupsjon og for gjennomsiktighet og merittbaserte systemer en sentral del av grunnlaget for den støtten som i det siste har gitt dem stadig større folkelig oppslutning slik valgene i Egypt og i de palestinske områdene viste. Mens tradisjonen tilsier at den som når en posisjon med makt og innflytelse er forpliktet til å tilgodese sin slekt, sine venner og sine naboer med tilgang til de ressurser han rår over, fremmer islamistene her et syn som er mye mer i pakt med hva som oppfattes som moralsk i det moderne vesten.

I det hele fremmer islamistene *de facto* ideen om selvstendige og ansvarlige individer opp mot en mer kollektivistisk nedarvet tankegang. Dette individansvaret bryter også med tradisjonelle «arbeidsdelinger» mellom religiøse og politiske eliter, og folk flest. I et område hvor analfabetisme er utbredt mobiliserer islamistene bredt for utdanning. Ikke minst ønsker de at flest mulig gjennom egen lesning skal skaffe seg en forståelse både av de religiøse skrifterne, og av samtidens politiske og økonomiske spørsmål. Begge deler er for dem påkrevd dersom individet som en god muslim, skal bidra til utviklingen av et godt muslimsk samfunn. Her kommer

også et sterkt krav om politisk deltakelse inn. Og mens mange islamister tidligere tenderte til autoritære fortolkninger av ideen om en islamsk stat, ser vi i seinere år at de stadig klarere stiller seg på en plattform der ideen om pluralisme fundamenteres i islams avvisning av at noen mennesker kan oppkaste seg til privilegerte fortolkere av Guds ord. Siden ingen kan tale på vegne av Gud vil mennesker forstå skriftene ulikt og alle har samme rett til å fremme sitt syn. Samtidig blir Koranens begrep om *shura*, rådslagning, oppfattet som et påbud om etablering av et parlamentarisk flerpartisystem.

Det siste eksemplet illustrerer et viktig poeng. For mens islamistene ofte foretrekker å bruke termer hentet fra islams hellige skrifter eller fra islamsk historie framfor europeiske begreper, blir disse begrepene tillagt et lett gjenkjennelig moderne innhold. *Shura* blir demokrati, og *fasad* – et koransk uttrykk for onde gjerninger – blir termen for korrupsjon i moderne forstand.

Der det foregår en mer *reell* brytning mellom reformvilje og konservatisme er uten tvil i spørsmålet om kvinnesettling. Islamismen representerer i mye en moderniserende bevegelse, men den er i hovedsak en bevegelse av menn i dypt patriarkalske samfunn. To faktorer i usalig kombinasjon bremser derfor reformviljen når det gjelder forholdene mellom kjønnene: dels handler det om menns opplevelse av at deres egen status er truet av kvinners økende tilgang til utdanning, arbeid og fri bevegelse, dels om at kvinner posisjon over lang tid har blitt en symbolsak i forholdet til Vesten. Helt fra Napoleons angrep på Egypt i 1798 har vestlige makter legitimert sin maktbruk med behovet for å

frigjøre de undertrykte muslimske kvinner. Som et motstykke til dette har det å bevare nedarvede familierelasjoner og anstendighetsregler blitt et symbol på viljen til ikke å legge seg flat for vestlig kultur. De mest reaksjonære fortolkninger av dette utfordres stadig mer innafor de islamistiske bevegelsene, særlig ettersom kvinner i større grad blir med som aktivis-

*Mye er endret siden al-Bannas tid,
men oppfatningen av Vesten som
dominerende og arrogant er minst like
aktuell i dag*

ter. Det uforløste spenningsforholdet uttrykkes i dag best ved et framvoksende islamsk kvinneideal: kvinnen som signaliserer sin anstendighet gjennom å bære *hijab*, som er en oppofrende mor for sine barn, men som samtidig søker utdanning, engasjerer seg politisk og forfølger en yrkeskarriere.

Men det er viktig å se at de indre spenningene i islamismens kvinnesyn nettopp springer ut av at disse bevegelsene på så mange andre felt er bærere av verdier som kolliderer med den patriarkalske arven, og som fremmer individets verdi og rettigheter og behovet for samfunnsmessig og økonomisk utvikling.

Hvordan henger det sammen?

Vi ser altså at islamistene på den ene siden tordner mot Vestens imperialisme og mangel på moral, samtidig som de eksplisitt og ikke minst implisitt på en rekke sentrale felt fremmer verdier i tråd

med de som settes høyt i Vesten. Om vi setter islamistene i kontekst og sammenligner dem med rådende regimer og med andre opposisjonsbevegelser i arabiske land, blir dette bildet ennå tydeligere. Hvordan henger dette sammen?

Et utgangspunkt er å tenke på hvem islamistene er. I stor grad dreier det seg om folk med utgangspunkt i lavere middelklasse som gjennom utdanning er på vei mot sosial framgang. I sitt strev for å nå den plassen i arbeidsliv og politikk de anser seg som fortjent til, støter de på maktmonopolet til den etablerte overklassen knyttet til et autoritært statsapparat, som bestyrer et system der nepotisme og korrupsjon styrer tildeling av posisjoner. I betraktning av at denne etablerte overklassen er sekulær i sin innretning og politisk alliert med vestlige makter, blir religiøs fromhet et naturlig våpen for kritikk av overklassen, og samtidig en naturlig ressurs for gjensidig solidaritet for en voksende utdanningselite som kommer fra en religiøs bakgrunn.

Islam står da for lojalitet til hjemlandet og uavhengighet i forhold til Vesten, og som en garantist for en moralsk ramme om et samfunn i rask endring. Fordi overklassen er så tett forbundet med Vesten, virker et angrep på Vesten som en dekadent sivilisasjon også til å diskreditere hjemlige makthavere. Her blir behovet for å opprettholde en symbolsk distanse til Vesten stort, ikke minst for å holde klare frontlinjer i den innenlandske striden om symbolsk og kulturelt hegemoni. Islamistene slåss ikke først og fremst for troen på visse dogmatiske religiøse sannheter. I sitt forsvar for Koranen som absolutt sannhet kan vi se ikke minst kampen for en kilde til etiske regler som er hjemlig

og ikke under Vestens kontroll. Det man bekjemper er ikke Vestens forsvar for fornuften, men det faktum at opphøyningen av fornuften gjennom to hundre år har blitt opplevd fra sør som et krav om den *europæiske* fornuftens og maktens rett til å dominere verden. På sett og vis handler det om at man ved å skyte inn Koranen og Sharia som absolutte normer symbolsk søker å fristille seg fra maktforholdene i en internasjonal ideologisk diskurs som er dominert av Vesten, og slik skape rom for en mer uavhengig tanke og diskurs.

Men samtidig er altså islamistene brennende opptatt av å ta igjen Vesten i materiell og teknologisk utvikling, og pragmatisk ivrige etter å adoptere all kunnskap og praksis som fremmer et slikt mål. Slik sett stilles de overfor en lang rekke spørsmål som vestlige samfunn har blitt stilt overfor i sine moderniseringsprosesser. Det er da ikke unaturlig at de i dette strevet for utvikling på en lang rekke felt også nærmer seg svar som har blitt gitt i Vesten, enten dette skjer gjennom lån, eller gjennom en uavhengig ideologisk prosess.

I denne sammenheng er det verd på minne om – som Fouad Ajami har bemerket – at når folk som slåss mot vestlig dominans er «busy trying to revalidate once-discredited traditions and revive once-forgotten symbols», så har de en tendens til på en og samme tid å «embrace the dominant model for fear of being left behind and denounce it to affirm their uniqueness at the moment that they feel swept by the current».¹⁵

Det å ha en erkefiende kan være et dødelig forhold, men det er alltid et sterkt et, og langtidsfiender kommer ofte til å ligne hverandre. Særlig har den svake

part en tendens til å bevisst eller ubevisst lære av den sterkere. Selv om islamister ofte insisterer på å tappe det rike reservoaret til den islamske arven for symboler og begreper til å formulere sin ideologi, og å klare seg uten vestlige språklån, så er diskursen deres fremdeles strukturert av fiendens diskurs. Vesten var først til å modernisere, og det er derfor i vest det først har blitt gitt svar på modernitetens utfordringer. Og siden islamistene ikke er ute etter å avskaffe moderniteten, men heller å islamisere den og skape en alternativ modernitet, så må de svare på de samme utfordringene og gi alternative svar til de Vesten har gitt. Dette er spørsmål om økonomisk utvikling, om forholdet mellom kjønnene, om demokrati og om menneskerettigheter. Det er derfor interessant å legge merke til at som vi har sett kommer islamistenes løsninger på viktige felt ofte til å ligne sterkt på ideer kjent fra vestlige samfunn, men ofte ikledd en islamsk språkdrakt og legitimert med referanser til Koranen og Profetens Sunna.

Til slutt: Vesten er minst like mangfoldig som islam: en kardinalfeil islamistene ofte gjør er å slå oss i hop og betrakte oss som én dekadent størrelse. Men vi på vår side må også klare å skjelne ulike ideologiske og samfunnsmessige krefter i Midt-østen fra hverandre. Og i jakten på «fiender» og «venner» må vi evne å skille mellom form og innhold, og ikke forveksle å være «vestvennlig» eller «sekularisert» med det å fremme verdier vi holder kjære. Unge, skjeggete menn og hijabkledde kvinner kan i mange sammenhenger være vel så effektive i å fremme politisk deltakelse og ytringsfrihet, organisasjonsfrihet, rettferdighet og merittba-

serte system, som de dresskledde og vestvennlige nåværende makthaverne.

•f•

- 1 Koransitat følger Einar Bergs norske oversettelse.
- 2 Hasan al-Banna, *Between Yesterday and Today*, <http://www.islambasics.com/view.php?bkID=142&chapter=1:8-9>.
- 3 Ouis, Pernilla: «Från njutningsmänniska till frustrerad puritan: Muslimska sexualitet i ett historiskt perspektiv», *Kjønnsforskning* nr. 3, 2005.
- 4 Utvik, Bjørn Olav: *The Pious Road to Development: Islamist Economics in Egypt*, London 2006:117.
- 5 Utvik, *op.cit.*: 82–83.
- 6 Al-Banna, *op.cit.*: 9.
- 7 Kepel, Gilles: *The Prophet and Pharaoh: Muslim Extremism in Egypt*, London 1985:117–119.
- 8 *Iran Daily*, 1. desember 1999.
- 9 Mitchell, Richard P.: *The Society of the Muslim Brothers*, New York 1993 (1969):224–231.
- 10 Utvik, *The Pious Road*:117.
- 11 Utvik, Bjørn Olav: *Independence and Development in the Name of God: The Economic Discourse of Egypt's Islamist Opposition 1984–90*, Oslo 2000:300.
- 12 *ibid*:318.
- 13 Utvik, *The Pious Road*:203.
- 14 *ibid*:193.
- 15 Ajami, Fouad: *The Arab Predicament: Arab Political Thought and Practice since 1967*, Cambridge 1992:208.